

فهرست مطالب

۲۵	قرة العين	۱	درآمد
۲۶	لا ابالی		
۲۷	لائی / الاثی		بخش اول: زمینه‌ها و پیشینه اثرپذیری شاعران
۲۷	مقام محمود		فارسی‌گوی از قرآن و حدیث
۲۸	ملک یمین		
۲۸	نفس صبح		بخش دوم: شیوه‌ها و گونه‌های اثرپذیری از
۲۸	و ان یکاد		قرآن و حدیث
۲۹	یار غار	۱۵	۱. اثرپذیری واژگانی
۳۰	۲. اثرپذیری گزاره‌ای	۱۶	الف) وام‌گیری
۳۰	الف) اقتباس یا تضمین	۱۷	ب) ترجمه
۳۳	ب) حلّ	۱۷	ج) برآیندسازی
۳۶	نکته اول	۱۹	آتش موسی، آتش طور
۳۷	نکته دوم	۲۰	بضاعت مُزجات
۳۸	۳. اثرپذیری گزارشی	۲۰	بیت الحرام
۳۸	الف) ترجمه	۲۱	توبه نصوح
۴۲	نکته	۲۱	حال گردان
۴۳	ب) تفسیر	۲۲	دوزخ گلو
۴۷	۴. اثرپذیری الهامی - بنیادی	۲۲	رفیع الدرجات
۵۲	۵. اثرپذیری تلمیحی	۲۲	روزنامه اعمال
۵۵	۶. اثرپذیری تأویلی	۲۳	سحر بابل
۵۹	۷. اثرپذیری تطبیقی	۲۳	سحر مبین
۶۱	۸. اثرپذیری تصویری	۲۴	عروة الوثقی / عروة وثقا
۶۷	نکته	۲۴	عظم رمیم
۷۰	۹. اثرپذیری ساختاری - سبکی	۲۵	غلمان

۱۱۶	دقیقی	۸۵	۱۰. اثرپذیری شیوه‌ای
۱۲۱	کسائی	۸۷	۱۱. اثرپذیری چندسویه
۱۲۳	فردوسی		
۱۴۱	ناصر خسرو		بخش سوم: نمونه‌هایی از تجلی قرآن و حدیث
۱۵۷	سنائی		در سروده‌های پارسی‌گویان
۱۷۵	انوری	۹۱	محمد بن وصیف
۱۸۶	خاقانی	۹۳	محمد بن مخلّد
۱۹۶	نظامی	۹۳	فیروز مشرقی
۲۱۴	عطار	۹۴	شهید بلخی
۲۳۱	مولانا	۹۶	رودکی
۲۵۰	سعدی	۱۰۲	مصعبی
۲۶۶	حافظ	۱۰۲	ابوالعباس ربینجی
۲۸۳	کتاب‌نما	۱۰۳	ابوالهیثم گرگانی
		۱۰۶	ابوشکور بلخی

باسم الحق

درآمد

آنچه از پی می‌آید کوشش و پژوهشی است دربارهٔ بازنمایی جلوه‌هایی از قرآن و حدیث در شعر فارسی که بازنوشته و گسترش یافتهٔ یادداشت‌هایی است که سالها پیش برخی از دانشجویان کوشای من از کلاسهای درس «تأثیر قرآن و حدیث بر ادب فارسی» تندنویسی کرده‌اند. آن درسها اینک گسترده‌تر، سنجیده‌تر و بسامانتر، در سه بخش، پیشکش پژوهشیان، دانشجویان و همهٔ دوستان این‌گونه مباحث می‌گردد.

در بخش نخست، از مسائل و مقولاتی مقدّماتی چون زمینه‌های اثرپذیری شعر فارسی از قرآن و حدیث، پیشینهٔ آن، تحوّل و تکامل آن، موافقت و مخالفت با آن، شیوه‌های پیدا و پنهان آن، تفتّن‌گرایی با آن و... سخن گفته‌ایم.

در بخش دوم، شیوه‌ها و گونه‌های اثرپذیری از قرآن و حدیث را به شیوه‌ای نو و گسترده، با نامهایی چون اثرپذیری واژگانی، گزاره‌ای، گزارشی، تأویلی، تفسیری، تصویری، ساختاری و... سنجیده و پژوهیده‌ایم.

در بخش سوم نمونه‌هایی از بهره‌گیریها و اثرپذیریهای پاره‌ای از پارسی‌سرایان را از آغاز تا پایان سدهٔ هشتم آورده‌ایم و کوشیده‌ایم تا نمونه‌ها، متنوع، زیبا و نکته‌آموز باشند. به دنبال بسیاری از نمونه‌ها نیز، زیر عنوان «سنجید با»، از همان شاعر یا دیگر شاعران، نمونه‌های دیگری آورده‌ایم و به این‌گونه، به آن‌گونه نمونه‌ها حال و هوایی تطبیقی و سنجشی داده‌ایم. البته در نمونه‌آوریه‌ها، هم در نمونه‌های اصلی و هم در نمونه‌های سنجشی، گزینه‌کاری کرده‌ایم و به سبب تنگی مجال، از گسترش و استقصا چشم پوشیده‌ایم.

دربارهٔ حدیث‌های کتاب که بیشتر آنها را از مآخذ معروف و معتبر برگرفته‌ایم، این نکته گفتنی است که شاید پاره‌ای از آنها از دیدگاه حدیث‌شناسی ائمه و اگرهایی داشته

باشند و یا مجعول و بر ساخته بنمایند؛ این گونه حدیثها را که گاه آنها را «حدیث واره» و «روایت واره» نامیده ایم، از این روی آورده ایم که مراد از حدیث در چنین پژوهشهایی، سخنانی است که با نام حدیث شهرت یافته، خواه در درستی سند آنها حرفی باشد و خواه نباشد و آن حدیث واره‌ها به عنوان حدیث زیانزد شاعران بوده‌اند. افزون بر این، شاعران نکته‌های نفز و نیکو را از هر کجا از جمله از حدیث و روایت برمی‌گیرند و چون در این برگیریه‌ها و اثرپذیریه‌ها تنها به معنی و مضمون چشم دارند و نه به سلسله سند، چه بسا از حدیثهایی که در درستی سند آنها حرفها هست، نیز بهره می‌گیرند؛ از این روی در چنین پژوهشهایی از آوردن چنان حدیثهایی گزیری نیست.

این پیشگفتار کوتاه را همین جا پایان می‌دهیم با چند سپاس و ثنا: نخست از خدای کارساز و بنده‌نوازی که هرچه داریم و هرچه کرده ایم همه فیض فضل اوست، دوم از پیشوایان پاک و معصومی که بویژه در فراهم سازی این کار، در کوچه باغهای سخنان آسمانی‌شان گلگشته کردیم و از رنگ و بوی خدایی آنها دل و دماغ سرشار ساختیم، سوم از همسر و همسفر زندگیم که فرصت و فراغت این کارها را وامدار مهربانیها و فداکاریهای اویم، چهارم از دانشجویان مهربان و حق شناسی که زحمت بازنویسی کتاب را از روی خط پریشان من به دوش داشته‌اند. والسلام.

سید محمد راستگو

شهریور ۱۳۷۵